

D85/05

20 maart 1985

VERBODEN ULTRA-RECHTSE PARTIJEN IN TURKIJE

In deze FOCUS wordt ingegaan op de achtergronden en het ontstaan van ultra-rechtse politieke partijen in Turkije, die streefden naar een "Groot-Turkije" of een islamitische staat Turkije. Deze partijen, de MHP en de MSP, zijn sinds de staatsgreep van 1980 verboden, doch de idealen leven nog in brede kring.

VERBODEN ULTRA-RECHTSE PARTIJEN IN TURKIJE.

De voorgeschiedenis.

Het kemalisme, de ideologie van Turkije's "Vader des Vaderlands" Mustafa KEMAL ofwel ATATURK, omvat zes principes die de grondslag hebben gevormd voor de totstandkoming van het moderne Turkije, te weten: republicanisme, nationalisme, hervormingsgezindheid, secularisme, populisme* en etatisme** .

Tegen twee van deze principes - het nationalisme en het secularisme -, hebben extreem-rechtse Turken zich vanaf het begin afgezet, hetgeen heeft geleid tot de oprichting van de twee belangrijkste ultra-rechtse politieke partijen die Turkije ten tijde van de staatsgreep kende: de MHP en de MSP.

Het principe van het nationalisme is altijd omstreden geweest omdat een aantal Turken van mening was dat ATATURK ten onrechte uitging van een Turkije binnen de na de Eerste Wereldoorlog vastgestelde grenzen. De droom van een herstel van het oude Ottomaanse Rijk is in deze kring nog altijd aanwezig. Overigens leeft ook in bredere kring een sterk gevoel van verbondenheid met alle "buiten-Turken". Dit bleek zeer recent nog eens uit de heftige reactie van Turkse zijde op de slechte behandeling van de Turkse minderheid in Bulgarije.

Het zijn echter alleen de extreem-rechtse Turken, die openlijk streven naar een vereniging van alle Turken in een groot rijk. Dit verlangen om alle Turken te bevrijden van "vreemde overheersing" gaat gepaard aan een verheerlijking van het Ottomaanse verleden en wordt aangeduid als pan-turkisme of turkanisme.

Het is niet verwonderlijk dat pan-turkistische groeperingen bij hun streven naar een "bevrijding van rasgenoten" in de jaren dertig inspiratie putten uit de denkbeelden die leefden in nazi-Duitsland. Tegelijkertijd keerden de steeds agressiever optredende pan-turkisten zich fel tegen de Sovjet-Unie, waar immers de meeste "buiten-Turken" woonachtig zijn. De oprichting, in het begin van de zestiger jaren, van de Vereniging tot Bestrijding van het Communisme door pan-turkisten en andere ultra-rechtse stromingen, moet in dit licht gezien worden. Pan-turkisten vonden aanvankelijk politiek onderdak in de DP (Demokrat Partisi), voorloper van de gerechtigheidspartij van DEMIREL. Pas nadat twee zeer rechtse afplitsingen van de DP, de Republikeinse Boeren Partij en de Republikeinse Nationale Partij, zich in 1957 samenvoegden tot de Republikeinse Nationale Boeren Partij (CKMP), kregen de pan-turkisten een eigen politiek platform van enig formaat, dat in 1969 werd omgedoopt tot MHP.

*de idee dat de staat moet steunen op de volksmassa's met ontkenning van klassen- en andere tegenstellingen
**het beginsel van staatsinmenging op velerlei sociaal-economisch gebied.

Het tweede principe van ATATURK dat van extreem-rechtse zijde sterk bekritiseerd werd, was het secularisme. De religie was in het moderne Turkije tot een prive-zaak gemaakt, zonder invloed op het openbare leven. Voor de rekkelijke alevitische moslams, die minder vasthouden aan uiterlijke gedragsregels, levert een gesecculariseerde staat weinig bezwaren op. Voor conservatieve soennitische moslams is een scheiding van Kerk en staat echter ondenkbaar. Het hele maatschappelijke leven (rechtspraak, politiek, etc.) moet volgens deze islamitische fundamentalisten ingericht worden overeenkomstig de wetten en voorschriften van de islam.

Tot begin jaren zeventig waren deze orthodoxe moslams niet georganiseerd in een eigen politieke partij. Zij groepeerden zich hoofdzakelijk rond twee traditioneel-islamitische geleerden, Said NURSI (1873-1960) en Suleyman Hilmi TUNAHAN. De Nurcu's en Suleymanci's, zoals aanhangers van beide geleerden werden aangeduid, onderscheidden zich vooral door hun onverzoenlijke houding tegenover andersdenkenden.

De enige expliciet islamitische politieke partij die Turkije ooit heeft gekend, de MSP, vond sinds haar oprichting in 1972 haar aanhang voornamelijk onder deze fanatieke Nurci's en Suleymanci's.

MILLIYETCI HAREKET PARTISI (MHP)

vertaald: Nationale Actie Partij;

Opricht in 1957 als Republikeinse Nationale Boeren Partij (CKMP) in 1969 omgedoopt tot MHP; na de staatsgreep van 1980 verboden en ontbonden;

leider van de partij; Alparslan TURKES.

De op 27-11-1917 te Nikosia op Cyprus geboren TURKES kreeg een opleiding aan de militaire academie van Istanbul en sloot zich aan bij de pan-turkistische beweging. Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontpopte hij zich als een van de leiders van deze beweging, die lange tijd aandrang op samenwerking met de nazi's. Toen de pan-turkisten in 1944 massaal de straat opgingen om te demonstreren tegen het communisme en voor een "groot-Turkije", werden TURKES en andere leiders korte tijd gevangen gezet op beschuldiging van het voorbereiden van een staatsgreep.

Op 27-5-1960 grepen de militairen voor het eerst de macht in Turkije. TURKES was een van de 38 officieren die aan de coup deelnamen. Een jaar later verzette hij zich als een van de weinigen tegen een terugkeer naar de parlementaire democratie. Om zijn verzet te breken, werd hij weggerangeerd naar de Turkse ambassade in New Delhi.

Na zijn terugkeer werd TURKES in 1964 lid van de pan-turkistische CKMP. Een jaar later al werd hij door het congres van deze partij tot voorzitter gekozen en kreeg hij een zetel in het parlement. Vanaf dat moment was TURKES de onbetwiste leider van de CKMP en later de MHP.

TURKES verschaftte zijn partij een ideologische basis, die hij neerlegde in zijn boek Dokuz Isik, de Negen Lichten (1965). Hij formuleerde de volgende negen principes: (1) nationalisme (2)

idealisme (3) goede zeden (4) "socialisme"* (5) wetenschappelijke orientatie (6) liberalisme (7) zorg voor de dorpen (8) populisme (9) primaat voor industrie en technologie. Deze negen principes werden door de MHP politiek vertaald in fel anti-communisme, sterk nationalisme en discriminatie van minderheden in Turkije (bv. de Koerden).

Van april 1975 tot juni 1977 en van augustus tot december 1977 was de MHP vertegenwoordigd in achtereenvolgens het 1e en het 2e Nationale Front Kabinet. Electoraal bleek dit een goede zaak voor de partij; zij groeide van 1 zetel in 1969 tot 16 zetels in 1977. Met TURKES als vice-premier slaagden de pan-turkisten erin belangrijke posities in het staatsapparaat te bemachtigen.

De MHP had echter twee gezichten. Aan de ene kant toonde zij zich een loyaal deelnemer aan de Turkse parlementaire democratie, aan de andere kant was zij gelieerd aan de zogenaamde Grijze Wolven (Bozkurtlar),** wraakbendes van meest jonge pan-turkisten, die op straat een bloedige strijd uitvochten met links-radicalen groeperingen.

Hoewel TURKES zich na aanvankelijke steunbetuigingen herhaaldelijk in het openbaar distantieerde van de gewelddadige acties van Grijze Wolven, werd de leiding van de MHP vrij algemeen, ook door de coupplagers van 12 september 1980, medeverantwoordelijk geacht voor het escaleren van de toestand in Turkije. De partij werd verboden en ontbonden, terwijl TURKES en de andere MHP-leiders achter de tralies verdwenen. Het proces tegen hen begon op 19 januari 1981, maar is nog steeds niet afgerond. TURKES wordt al sedert mei 1983 behandeld in een militair hospitaal.

De MHP, vanwege haar anti-communistische, racistische en nationalistische standpunten, alsmede haar "Fuhrer-cultus" rond TURKES, door tegenstanders aangeduid als een fascistische partij, bestaat officieel dus niet meer. Dat wil echter niet zeggen dat de pan-turkistische idealen niet meer zouden leven bij grote aantallen Turken. In het buitenland houden aanhangers en sympathisanten de ideeën van TURKES levend in zgn. Idealistenhuizen (Ulku Dernegi), waar onder de dekmantel van een culturele of emigrantenvereniging over politiek gepraat wordt. Tegenstanders bestempelen deze rechtse Turken erg snel als "Grijze Wolven".

In Turkije zelf heeft een aantal ex-MHP'ers politiek onderdak gevonden in de AnaP, de Moederlandpartij van premier OZAL. Voorzichtige pogingen van de leider van de nationalistische

*Het "socialisme" van TURKES ligt dicht bij nationaalsocialisme en propageert een soort totalitair corporatisme.

**genoemd naar een totemdier uit de Turkse Mythologie.

vleugel binnen de AnaP, Halil SIVGIN, om nadrukkelijker een stempel te drukken op deze partij, zijn tot nog toe door OZAL met succes tegengegaan.

Het is opvallend dat de ex-MHP'ers zowel in Turkije als in het buitenland zich momenteel zeer terughoudend opstellen. Zij lijken te willen voorkomen dat door hun optreden het proces tegen hun grote leider TURKES nadelig beïnvloed wordt.

MILLI SALAMET PARTISI (MSP)

vertaald; Nationale Heils Partij;
opgericht in 1972 en verboden in 1980;
leider van de partij; Necmettin ERBAKAN.

De MSP was sinds haar ontstaan allesbehalve een monolithische organisatie. De partij was een samenbundeling van een aantal reactionaire islamitische stromingen, die alle Turkije in meer of mindere mate tot een islamitische staat wilden omvormen. De MSP was afkerig van nauwere economische of politieke banden met West-Europa (bv. EG) en streefde naar een orientatie op de islamitische wereld. Voor veel MSP'ers was het Iran van KHOMEINY een lichtend voorbeeld.

De staatsgreep van 1980 maakte een einde aan het bestaan van de MSP. Het proces tegen ERBAKAN c.s. sleepte zich jaren voort en resulteerde uiteindelijk in februari van dit jaar in een algehele vrijspraak van de partijleider en 22 kaderleden.

De MSP kon voor de staatsgreep niet bogen op een massale aanhang. Bij de verkiezingen van 1977 behaalde de partij slechts 8 procent van de stemmen. Een aantal ex-MSP'ers is er echter in geslaagd een belangrijke positie in te nemen in de AnaP van OZAL. Hun invloed is vooral merkbaar op het gebied van onderwijszaken. Recente maatregelen van de minister van Onderwijs en Jeugdzaken, Vehbi DINCERLER, duiden op een toenemende invloed van islamitische fundamentalisten op het regeringsbeleid. Ook op andere sectoren van het maatschappelijk leven lijken fundamentalistische islamieten steeds nadrukkelijker een stempel te drukken.